

CUPRINS

PARTEA I. MOȘTENIREA. REGULI GENERALE	25
Capitolul I. Introducere în dreptul de moștenire	27
Secțiunea I. Moștenirea. Definire, terminologie, reglementare	28
§ 1. Moștenire sau succesiune ?	28
§ 2. Moștenirea. Definire, obiect și actori	30
A. Moștenirea – transmisiune și/sau masă succesorală	31
B. Subiectele transmisiunii succesoriale	32
§ 3. Sediul materiei	32
§ 4. Legea aplicabilă (în timp) moștenirii	33
Secțiunea a II-a. Felurile moștenirii	35
§ 1. Moștenirea legală	35
§ 2. Moștenirea testamentară	36
§ 3. Coexistența moștenirii legale cu cea testamentară. Evoluție	37
A. Moștenirea legală și moștenirea testamentară în dreptul roman	37
B. Coexistența moștenirii legale cu moștenirea testamentară în Codul civil 2009	38
§ 4. Moștenirea convențională: abrogată sau resuscitată ?	42
Secțiunea a III-a. Caracterele juridice ale transmisiunii moștenirii	43
§ 1. Transmisiune pentru cauză de moarte (<i>mortis causa</i>)	44
§ 2. Transmisiune universală	44
§ 3. Transmisiune unitară	46
§ 4. Transmisiune indivizibilă	49
Capitolul II. Deschiderea moștenirii	53
Secțiunea I. Data deschiderii moștenirii	54
§ 1. Stabilirea momentului deschiderii moștenirii	54
§ 2. Importanța datei deschiderii moștenirii	57
Secțiunea a II-a. Locul deschiderii moștenirii	58
§ 1. Noțiunea de loc al deschiderii moștenirii	58
§ 2. Importanța practică a locului deschiderii moștenirii	59

Capitolul III. Condițiile generale ale dreptului de moștenire	62
Secțiunea I. Capacitatea de a moșteni	62
§ 1. Persoane care au capacitate succesorală	63
A. Persoanele fizice în viață la data deschiderii succesiunii	63
B. Persoanele fizice concepute, dar nenăscute la data deschiderii succesiunii	64
C. Persoanele fizice dispărute	65
D. Persoanele juridice existente la deschiderea moștenirii	66
§ 2. Persoane care nu au capacitate succesorală	67
A. Persoanele fizice și juridice care nu există la momentul deschiderii moștenirii	67
B. Codecedații și comorienții	68
Secțiunea a II-a. Vocația (chemarea) la moștenire	71
Secțiunea a III-a. Nedemnitățile succesorală	73
§ 1. Definire, caractere, natură juridică	73
§ 2. Felurile nedemnității succesorală	75
A. Nedemnitățile de drept	76
B. Nedemnitățile judiciare	77
§ 3. Efectele nedemnității succesorală	78
A. Efectele nedemnității față de nedemn	78
B. Efectele nedemnității față de descendenții nedemnului	79
C. Efectele nedemnității față de terți	80
D. Înlăturarea efectelor nedemnității	81
§ 4. Invocarea nedemnității succesorală	82
A. Invocarea și constatarea nedemnității de drept	82
B. Invocarea și declararea nedemnității judiciare	83
 PARTEA A II-A. MOȘTENIREA LEGALĂ	 85
Capitolul I. Moștenirea legală – moștenire de familie	87
Secțiunea I. Condiții generale și condiții speciale	88
Secțiunea a II-a. Vocația succesorală legală. Vocația multiplă	88
§ 1. Vocația legală generală. Principiul reciprocității vocației succesorală legale	89
§ 2. Vocația legală concretă (efectivă, utilă)	92
§ 3. Vocația legală multiplă	93

Capitolul II. Principiile generale ale devoluțiunii legale	96
Secțiunea I. Principiul chemării la moștenire a rudelor în ordinea claselor de moștenitori legali	96
Secțiunea a II-a. Principiul proximității gradului de rudenie între moștenitorii din aceeași clasă	99
§ 1. Excepția din clasa a II-a	100
§ 2. Excepția reprezentării succesoriale	100
Secțiunea a III-a. Principiul egalității între rudele din aceeași clasă și de același grad	101
§ 1. Excepția împărțelii pe tulpini	101
§ 2. Excepția împărțelii pe linii	102
Capitolul III. Reprezentarea succesorală: ficțiune sau beneficiu al legii ?	104
Secțiunea I. Definire, natură juridică și domeniu de aplicare	104
Secțiunea a II-a. Condițiile reprezentării succesoriale	106
§ 1. Reprezentatul trebuie să fie predecedat (ori codecedat) față de autorul moștenirii sau nedemn	106
A. Situația persoanei „lipsită de capacitatea de a moșteni”	107
B. Situația nedemnului	109
C. Situația renunțătorului	109
§ 2. Reprezentantul să îndeplinească condițiile generale pentru a-l moșteni pe autor	111
A. Reprezentantul trebuie să aibă capacitate succesorală	111
B. Reprezentantul trebuie să aibă vocație succesorală generală proprie la moștenire	111
C. Reprezentantul trebuie să nu fie nedemn, renunțător sau exheredat	112
Secțiunea a III-a. Modul în care operează reprezentarea	113
§ 1. Reprezentarea operează „în toate cazurile”	113
A. Situația copiilor în concurs cu nepoții defunctului	113
B. Situația nepoților defunctului care vin singuri la moștenire	114
§ 2. Reprezentarea este admisă la infinit (nemărginit)	115
§ 3. Reprezentarea operează de drept și imperativ	116
Secțiunea a IV-a. Efectele reprezentării succesoriale	117
§ 1. Efecte generale	117
§ 2. Efecte particulare	120

Capitolul IV. Drepturile rudelor defunctului la moștenire.

Clasele de moștenitori legali _____ 123

Secțiunea I. Clasa I de moștenitori legali (descendenții defunctului) _____ 123

§ 1. Situația specială a copiilor adoptați _____ 124

A. Situația în care adoptatorul este autorul moștenirii _____ 125

B. Situația în care autorul moștenirii este o rudă a adoptatului _____ 126

§ 2. Dreptul descendenților la moștenire _____ 126

§ 3. Caracterele drepturilor succesoriale ale descendenților _____ 128

Secțiunea a II-a. Clasa a II-a de moștenitori legali (ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați) _____ 129

§ 1. Ascendenții privilegiați _____ 129

A. Filiația față de mamă și față de tată _____ 129

B. Vocația succesorală a părinților firești în cazul adopției _____ 131

C. Vocația succesorală a adoptatorilor _____ 132

D. Caracterele juridice ale dreptului ascendenților privilegiați _____ 133

E. Împărțea moștenirii între ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați _____ 133

§ 2. Colateralii privilegiați _____ 134

A. Împărțea moștenirii între colateralii privilegiați _____ 134

B. Caracterele juridice ale dreptului colateralilor privilegiați _____ 135

Secțiunea a III-a. Clasa a III-a de moștenitori legali (ascendenții ordinari) _____ 136

§ 1. Împărțea moștenirii între ascendenții ordinari _____ 136

§ 2. Caracterele juridice ale dreptului ascendenților ordinari _____ 136

Secțiunea a IV-a. Clasa a IV-a de moștenitori legali (colateralii ordinari) _____ 137

§ 1. Împărțea moștenirii între colateralii ordinari _____ 137

§ 2. Caracterele juridice ale dreptului colateralilor ordinari _____ 138

Capitolul V. Drepturile soțului supraviețuitor la moștenire _____ 139

Secțiunea I. Condițiile speciale cerute soțului supraviețuitor pentru a putea moșteni _____ 140

§ 1. Calitatea de soț și vocația legală la moștenire _____ 140

§ 2. Caractere juridice _____ 143

§ 3. Comunitatea de bunuri și drepturile soțului supraviețuitor _____ 143

A. Lichidarea regimului matrimonial _____ 144

B. Clauza de preciput și masa succesorală _____ 145

Secțiunea a II-a. Drepturile soțului supraviețuitor în concurs

cu clasele de moștenitori legali _____ 147

§ 1. Cota succesorală la care are dreptul soțul supraviețuitor _____ 147

§ 2. Probleme speciale _____ 148

Secțiunea a III-a. Dreptul special asupra mobilierului și

obiectelor de uz casnic _____ 151

§ 1. Mobilierul și obiectele de uz casnic. Definiție _____ 152

§ 2. Condițiile dreptului special _____ 153

§ 3. Natura juridică a dreptului special _____ 155

A. Teoria legatului prezumat _____ 155

B. Teoria dreptului special de moștenire legală _____ 156

Secțiunea a IV-a. Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor _____ 157

§ 1. Condițiile dreptului de abitație _____ 157

§ 2. Caracterele juridice ale dreptului de abitație _____ 158

§ 3. Încetarea dreptului de abitație _____ 159

Capitolul VI. Moștenirea vacantă. Drepturile comunei,

orașului, municipiului sau statului la succesiune _____ 160

Secțiunea I. Vacanța succesorală. Limite și coexistență _____ 160

A. Vacanța succesorală. Totală și parțială _____ 160

B. Vacanța succesorală, în contextul moștenirii legale și testamentare _____ 161

C. Legea aplicabilă _____ 162

Secțiunea a II-a. Natura juridică _____ 162

§ 1. Fundamentul vocației succesorală _____ 162

A. Teoria desherenței _____ 162

B. Teoria dreptului de moștenire _____ 163

§ 2. Importanța determinării naturii juridice _____ 164

Secțiunea a III-a. Procedura atribuirii moștenirii vacante _____ 165

§ 1. Curatorul special al moștenirii _____ 165

§ 2. Somarea succesibililor _____ 166

§ 3. Certificatul de vacanță succesorală _____ 167

PARTEA A III-A. MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ _____ 169

Capitolul I. Testamentul – act juridic complex _____ 171

Secțiunea I. Introducere în instituția testamentului _____ 171

§ 1. Definiție, evoluție, reglementare _____ 171

§ 2. Caracterele testamentului	174
§ 3. Cuprinsul testamentului	176
§ 4. Natura juridică specială a testamentului	177
Secțiunea a II-a. Condițiile de validitate a testamentului	178
§ 1. Condițiile de fond ale dispozițiilor testamentare	179
A. Incapacitatea de a dispune prin testament	179
B. Incapacități speciale de a primi legate	180
C. Discernământul testatorului	182
D. Cauza principală a testamentului: mobilul și intenția liberală	184
§ 2. Forma testamentului	185
§ 3. Reguli de formă comune tuturor testamentelor	186
A. Forma scrisă	186
B. Obligatorietatea testamentului separat (individual)	187
§ 4. Sancțiunea nerespectării formei testamentului. Limite	188
A. Nerespectarea formei testamentului se sancționează cu nulitatea absolută	188
B. Limite	188
Secțiunea a III-a. Interpretarea, proba și legea aplicabilă testamentului	190
§ 1. Metoda interpretării subiective a testamentului	190
§ 2. Proba testamentului incumbă succesibilului	191
§ 3. Legea aplicabilă testamentului	192
Capitolul II. Formele testamentelor	193
Secțiunea I. Testamentele ordinare	193
§ 1. Testamentul olograf	193
A. Scrierea testamentului olograf	194
B. Data testamentului olograf	196
C. Semnătura testatorului	198
D. Prezentarea și deschiderea testamentului olograf	198
E. Forța probantă	199
§ 2. Testamentul autentic	200
A. Formalitățile autentificării testamentului	200
B. Puterea doveditoare a testamentului autentic	203
Secțiunea a II-a. Testamentele privilegiate	203
§ 1. Testamentele în caz de epidemii, catastrofe, războaie	204

§ 2. Testamentele maritime și fluviale	204
§ 3. Testamentele militarilor	205
§ 4. Testamentele persoanelor internate în instituții sanitare	206
§ 5. Reguli comune testamentelor privilegiate	206
Secțiunea a III-a. Alte forme testamentare	207
§ 1. Dispoziții de ultimă voință cu privire la depunerile la bănci	207
§ 2. Testamentul cu elemente de extraneitate. Testamentul internațional	210
A. Legea aplicabilă formei testamentului cu element de extraneitate	210
B. Testamentul internațional	211
Capitolul III. Legatul	214
Secțiunea I. Definiție și condiții	214
§ 1. Elementele definitorii ale legatului	214
§ 2. Condiții specifice ale legatului	215
Secțiunea a II-a. Clasificarea legatelor	217
§ 1. Clasificarea legatelor după modalitățile care afectează voința testatorului	217
§ 2. Clasificarea legatelor după obiectul lor	218
§ 3. Forme ale legatului cu titlu particular	223
Secțiunea a III-a. Efectele legatelor	226
Secțiunea a IV-a. Ineficacitatea legatelor	227
§ 1. Revocarea voluntară a legatelor	229
A. Revocarea voluntară expresă	229
B. Revocarea voluntară tacită	230
C. Retractarea revocării	232
§ 2. Revocarea judecătorească	233
A. Revocarea legatului pentru neîndeplinirea sarcinilor	233
B. Revocarea legatului pentru ingratitudea legatarului	234
§ 3. Caducitatea legatelor	235
§ 4. Legatul conjunctiv și dreptul de acrescământ	237
A. Legatul conjunctiv	238
B. Dreptul de acrescământ	239
Capitolul IV. Dezmoștenirea (exheredarea)	242
Secțiunea I. Dezmoștenirea directă și indirectă	243
§ 1. Dezmoștenirea directă	243

§ 2. Dezmoștenirea indirectă	244
Secțiunea a II-a. Efectele dezmoștenirii	245
Secțiunea a III-a. Nulitatea dezmoștenirii și prescripția dreptului la acțiune	247
Capitolul V. Execuțiunea testamentară	249
Secțiunea I. Delimitarea execuțiunii testamentare	249
Secțiunea a II-a. Drepturile (puterile) și obligațiile executorului testamentar	250
Secțiunea a III-a. Încetarea execuțiunii testamentare	252
PARTEA A IV-A. LIMITE, REDUCȚIUNI ȘI RAPORTĂRI	253
Capitolul I. Limitele dreptului de a dispune de bunurile moștenirii	255
Secțiunea I. Actele asupra moștenirilor nedeschise	255
§ 1. Condiții	256
§ 2. Nulitatea actelor asupra moștenirilor nedeschise	258
Secțiunea a II-a. Substituțiile fideicomisare (legatele graduale)	258
§ 1. Regula instituită de Codul civil: legatul afectat de o substituție fideicomisară „nu produce efecte” !	260
§ 2. Excepția instituită de Codul civil: substituția fideicomisară <i>permisă de lege</i>	261
A. Condiții	262
B. Efecte	262
C. Sancțiuni	263
§ 3. Liberalitățile reziduale. Legatul rămașitei	264
§ 4. Substituția ordinară (vulgară). Fideicomisul fără obligație și dublul legat condițional	265
Secțiunea a III-a. Rezerva succesorală	267
§ 1. Caracterele rezervei succesoriale	269
§ 2. Rezerva succesorală a descendenților	271
§ 3. Rezerva succesorală a ascendenților privilegiați	273
A. Quantumul rezervei ascendenților privilegiați	273
B. Calculul rezervei ascendenților privilegiați și conflictul de legi civile	274
§ 4. Rezerva succesorală a soțului supraviețuitor	276

Secțiunea a IV-a. Cotitatea disponibilă specială a soțului

supraviețuitor	277
-----------------------	------------

§ 1. Domeniul de aplicare	277
§ 2. Liberalitățile care intră sub incidența art. 1090 C. civ.	278
§ 3. Determinarea cuantumului cotității disponibile speciale	279
§ 4. Sancțiune	281

Secțiunea a V-a. Masa succesorală și masa de calcul a rezervei 281

§ 1. Determinarea <i>activului brut</i> al moștenirii	282
§ 2. Determinarea <i>activul net</i> al moștenirii	283
§ 3. Reunirea fictivă a donațiilor la activul net	284

Capitolul II. Reducțiunea liberalităților excesive 287

Secțiunea I. Definirea, obiectul și invocarea reducăunii 287

Secțiunea a II-a. Ordinea reducăunii liberalităților excesive 288

A. Legatele se reduc înainte donățiilor	288
B. Legatele se reduc toate deodată și proporțional	288
C. Donațiile se reduc succesiv, în ordinea inversă a datei lor, începând cu cea mai nouă	289

Secțiunea a III-a. Efectele reducăunii 290

Secțiunea a IV-a. Imputarea liberalităților excesive 292

Secțiunea a V-a. Modalități procedurale de exercitare a reducăunii 293

A. Reducțiunea pe cale amiabilă (prin bună învoială)	293
B. Reducțiunea judiciară	293

Capitolul III. Raportul donățiilor 295

Secțiunea I. Definire, avantaje și delimitare 295

Secțiunea a II-a. Condițiile obligației legale de raport 297

A. Moștenitorii legali să fie descendenți sau soț supraviețuitor	297
B. Moștenitorii legali să fi acceptat moștenirea	298
C. Gratificatul să fie donatar personal al defunctului	299
D. Donația să nu fi fost scutită de raport	300

Secțiunea a III-a. Persoanele care pot cere raportul donățiilor 300

Secțiunea a IV-a. Donațiile supuse raportului. Excepții 301

Secțiunea a V-a. Modurile de efectuare a raportului donățiilor 303

§ 1. Prin preluare	303
§ 2. Prin imputație	304
§ 3. Prin bani	304

Secțiunea a VI-a. Evaluarea bunului raportat	305
Secțiunea a VII. Procedura raportului donațiilor	306
Capitolul IV. Raportul datoriilor	308
Secțiunea I. Definire, condiții, delimitare	309
Secțiunea a II-a. Raportul datoriilor: simplă problemă de partaj ?	312
Secțiunea a III-a. Efectele raportului datoriilor	312
 PARTEA A V-A. DREPTUL DE OPȚIUNE SUCCESORALĂ	 315
Capitolul I. Opțiunea succesorală și titularii săi	317
Secțiunea I. Definire, principii, evoluție	317
Secțiunea a II-a. Titularii dreptului de opțiunea succesorală	319
§ 1. Succesibili legali	320
§ 2. Succesibili testamentari	322
§ 3. Creditorii personali ai succesibilului	323
§ 4. Unitățile administrativ-teritoriale și statul	325
Capitolul II. Actul juridic de opțiune succesorală	326
Secțiunea I. Caracterele juridice ale actului de opțiune succesorală	326
Secțiunea a II-a. Condiții de validitate	328
§ 1. Capacitatea succesibilului	328
§ 2. Consimțământul valabil	329
§ 3. Forma actului de opțiune succesorală	331
§ 4. Sancțiune	332
Capitolul III. Termenul de opțiune succesorală	333
Secțiunea I. Definire. Reglementare. Evoluție	333
Secțiunea a II-a. Reducerea sau prorogarea termenului de opțiune succesorală	335
§ 1. Reducerea termenului de opțiune succesorală	335
§ 2. Prorogarea termenului de opțiune succesorală.	
Inventarierea bunurilor succesiunii	336
Secțiunea a III-a. Începutul exercitării dreptului de opțiune succesorală	337
§ 1. Regula	337
§ 2. Excepții	338

Secțiunea a IV-a. Suspendarea și repunerea în termen	339
§ 1. Suspendarea termenului de opțiune succesorală	339
§ 2. Repunerea în termenul de opțiune succesorală	340
Capitolul IV. Acceptarea moștenirii	343
Secțiunea I. Acceptarea voluntară și acceptarea forțată	343
§ 1. Acceptarea voluntară	343
§ 2. Acceptarea forțată	343
Secțiunea a II-a. Acceptarea expresă și acceptarea tacită	345
§ 1. Acceptarea este expresă	345
§ 2. Acceptarea este tacită	345
§ 3. Acte juridice „cu valoare de acceptare tacită”	346
A. Actele de dispoziție asupra patrimoniului succesoral	346
B. Actele de dispoziție, administrare definitivă ori folosință a unor bunuri	347
C. Declarația de neacceptare	348
§ 4. Acte juridice care „nu valorează acceptare”	349
Secțiunea a III-a. Efectele acceptării moștenirii	350
§ 1. Efectele generale ale acceptării moștenirii	351
§ 2. Efectele speciale ale acceptării forțate	352
Capitolul V. Renunțarea la moștenire	354
Secțiunea I. Condițiile renunțării la moștenire	355
§ 1. Condiții de fond	355
§ 2. Condiții de formă	356
Secțiunea a II-a. Efectele renunțării la moștenire	356
Secțiunea a III-a. Revocarea renunțării la moștenire	357
§ 1. Revocarea voluntară a renunțării la moștenire	357
§ 2. Revocarea judiciară a renunțării frauduloase	360
Capitolul VI. Retransmiterea dreptului de opțiune succesorală	363
Secțiunea I. Retransmiterea moștenirii și retransmiterea dreptului de opțiune succesorală	363
Secțiunea a II-a. Retransmiterea dreptului de opțiune în Codul civil de la 1864 și în legile speciale (de după 1989)	366
Secțiunea a III-a. Exercițarea dreptului de opțiune în caz de retransmitere	368

PARTEA A VI-A. TRANSMISIUNEA PATRIMONIULUI

SUCCESORAL _____ 371

Capitolul I. Transmisiunea activului succesoral _____ 373

Capitolul II. Transmisiunea pasivului succesoral _____ 377

Secțiunea I. Moștenitorii care suportă pasivul moștenirii _____ 377

Secțiunea a II-a. Divizarea de drept a pasivului succesoral.

Excepții _____ 379

Secțiunea a III-a. Plata creditorilor. Regresul între moștenitori _____ 380

Capitolul III. Dobândirea posesiunii moștenirii. Sezina _____ 382

Secțiunea I. Sezina: dobândirea de drept a posesiei moștenirii _____ 382

§ 1. Noțiunea de sezină _____ 382

§ 2. Moștenitorii sezinari _____ 383

§ 3. Efectele sezinei _____ 384

Secțiunea a II-a. Trimiterea în posesie a moștenitorilor legali

(nesezinari) _____ 384

Secțiunea a III-a. Predarea legatelor _____ 386

§ 1. Predarea legatului universal _____ 386

§ 2. Predarea legatului cu titlu universal _____ 387

§ 3. Predarea legatului cu titlu particular _____ 388

Capitolul IV. Procedura succesorală notarială _____ 390

Secțiunea I. Deschiderea procedurii succesorală _____ 391

§ 1. Cererea de deschidere a procedurii succesorală _____ 391

§ 2. Întocmirea inventarului bunurilor _____ 392

§ 3. Măsuri de conservare a bunurilor _____ 393

§ 4. Înregistrarea cauzei și citarea părților _____ 393

Secțiunea a II-a. Instrumentarea și soluționarea cauzei _____ 394

§ 1. Desfășurarea procedurii succesorală _____ 394

§ 2. Suspendarea procedurii succesorală _____ 397

Secțiunea a III-a. Certificatul (național) de moștenitor _____ 398

§ 1. Eliberarea certificatului de moștenitor _____ 400

§ 2. Cuprinsul certificatului de moștenitor _____ 401

§ 3. Puterea doveditoare a certificatului de moștenitor _____ 402

§ 4. Nulitatea certificatului de moștenitor _____ 402

Secțiunea a IV-a. Cheltuieli ocazionate de dezbateră

moștenirii: impozite, onorarii și tarife _____ **404**

§ 1. Impozite _____ 404

§ 2. Onorarii notariale _____ 405

§ 3. Tariful de carte funciară _____ 406

Secțiunea a V-a. Procedura succesiunilor internaționale _____ **406**

§ 1. Procedura aplicabilă succesiunilor deschise înainte de 17 august 2015 _____ 407

§ 2. Certificatul european de moștenitor _____ 409

Secțiunea a VI-a. Petiția de ereditate _____ **411**

§ 1. Delimitarea petiției de ereditate de alte acțiuni _____ 412

§ 2. Caractere juridice _____ 413

§ 3. Efectele petiției de ereditate _____ 413

A. Efecte produse în raporturile dintre adevăratul moștenitor (reclamant) și deținătorul fără titlu al bunurilor succesoriale (pârât) _____ 413

B. Efecte produse între deținătorul fără titlu și terți _____ 414

PARTEA A VII-A. INDIVIZIUNEA, LICHIDAREA ȘI PARTAJUL

MOȘTENIRII _____ **417**

Capitolul I. Indiviziunea succesorală _____ **419**

Secțiunea I. Regimul juridic aplicabil indiviziunii _____ **420**

§ 1. Principiile indiviziunii succesoriale. Regula unanimității și regula majorității _____ 420

A. Actele de dispoziție privind bunurile succesoriale sunt guvernate, în principiu, *de regula unanimității* _____ 421

B. Actele de administrare și conservare sunt guvernate de regula majorității _____ 423

C. Coindivizarii pot dispune liber (și fără consimțământul celorlalți) de cota-parte ideală _____ 424

Secțiunea a II-a. Imprescriptibilitatea dreptului de a ieși din indiviziune _____ **425**

Secțiunea a III-a. Suspendarea partajului _____ **426**

§ 1. Suspendarea convențională a partajului _____ 426

§ 2. Suspendarea judiciară a partajului _____ 427

Capitolul II. Procedura lichidării pasivului succesoral	428
Secțiunea I. Condițiile, obiectul și certificatul de lichidare	428
Secțiunea a II-a. Lichidatorul și obligațiile acestuia	430
Secțiunea a III-a. Valorificarea bunurilor moștenirii	431
Secțiunea a IV-a. Finalizarea și efectele lichidării pasivului succesoral	432
Capitolul III. Partajul moștenirii	434
Secțiunea I. Reguli generale ale partajului succesoral	435
§ 1. Persoanele care pot cere partajul	435
§ 2. Capacitatea necesară pentru a cere partajul	437
§ 3. Obiectul partajului succesoral	438
A. Bunurile care pot face obiectul împărțelii	438
B. Bunuri care nu pot face obiectul împărțelii	439
C. Bunuri cu regim special de partajare	440
D. Evaluarea bunurilor supuse partajului	441
Secțiunea a II-a. Formele partajului succesoral	442
§ 1. Partajul prin bună învoială (voluntar)	442
§ 2. Partajul judiciar	444
Secțiunea a III-a. Efectele partajului succesoral	447
§ 1. Efecte generale	447
§ 2. Efecte particulare	449
§ 3. Obligația de garanție între comoștenitori	449
Secțiunea a IV-a. Desființarea partajului succesoral	452
Secțiunea a V-a. Drepturile creditorilor. Opoziția la partaj	453
Capitolul IV. Partajul de ascendent	456
Secțiunea I. Noțiuni și caractere juridice	456
Secțiunea a II-a. Condițiile partajului de ascendent	457
§ 1. Condiții de fond	457
§ 2. Condiții de formă	459
Secțiunea a III-a. Efectele partajului de ascendent	460
§ 1. Partajul de ascendent pe calea donației	460
§ 2. Partajul de ascendent realizat prin testament	461
Secțiunea a IV-a. Ineficacitatea partajului de ascendent	462
§ 1. Cauze comune de ineficacitate	462
§ 2. Cauzele speciale de ineficacitate	462
Index	465

Moștenirea se deschide prin decesul persoanei fizice (art. 954 alin. 1 C. civ.). Astfel, deschiderea moștenirii trebuie înțeleasă ca fiind *consecința juridică* a încetării din viață a unei persoane¹.

Faptul juridic care determină nașterea dreptului de moștenire îl constituie *moartea naturală a unei persoane*, constatată fizic prin examinarea cadavrului sau care a fost *declarată astfel prin hotărâre judecătorească*².

Per a contrario, o persoană în viață nu poate niciodată să transmită o moștenire și evident că nici nu se pot dobândi drepturi succesoriale de pe urma sa (*nulla est viventis hereditas*).

Mai mult, înainte de deschiderea moștenirii, nici nu se poate vorbi despre moștenitori ori masă succesorală, patrimoniul succesoral și moștenitorii urmând să fie determinați numai după data deschiderii moștenirii³.

În schimb, *disparația* unei persoane fizice nu are ca efect deschiderea moștenirii, pentru că „cel dispărut este socotit a fi în viață, dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă” (art. 53 C. civ.).

De precizat că, în dreptul civil substanțial, instituția deschiderii moștenirii desemnează faptul juridic (al decesului unei persoane fizice) și nu se confundă cu „deschiderea procedurii succesoriale” (notariale sau judiciare).

¹ Tot astfel, prin deschiderea moștenirii mai putem înțelege „*faptul* ce dă naștere transmisiunii succesoriale”; a se vedea M. Eliescu, *op. cit.* (I), p. 54.

² În dreptul vechi au existat situații în care *deschiderea moștenirii inter venea și în timpul vieții titularului*. De exemplu, în feudalism, când o persoană se călugărea, patrimoniul său urma două destinații: dacă viitorul monah lăsase testament, pentru partea dispusă prin legat, *moștenirea se deschidea la data intrării în călugărie* (iar pentru partea pentru care nu s-a dispus prin testament, dacă era cazul, moștenirea se deschidea la moartea acestuia și revenea mănăstirii); a se vedea *Hrisovul lui Ipsilanti-Vodă din 1766*, în VI. Hanga, *Istoria statului și dreptului R.P.R.*, vol. I, București, 1957, p. 461.

³ Numai moartea autorului îl poate transforma pe „moștenitorul prezumtiv” în „moștenitor efectiv”; a se vedea Fr. Terré, Y. Lequette, *Droit civil. Les successions. Les libéralités*, Dalloz, Paris, 1997, p. 34.

Deschiderea procedurii succesorale reprezintă momentul la care părțile demarează *operațiunile* în urma cărora se *determină* moștenitorii, compunerea masei succesorale și cotele ce revin *fiecărui succesor* din aceasta¹.

Pe fond, deschiderea moștenirii presupune analiza sa, sub două aspecte: *data* și *locul* deschiderii succesiunii.

Secțiunea I. Data deschiderii moștenirii

§ 1. Stabilirea momentului deschiderii moștenirii

Momentul deschiderii moștenirii coincide cu „*momentul decesului*” persoanei care lasă moștenirea (art. 954 alin. 1 C. civ.).

Persoana care pretinde moștenirea sau anumite drepturi asupra acesteia (succesibilul) trebuie să dovedească moartea, precum și data (uneori chiar ora și minutul) morții celui pe care vrea să îl moștenească².

De regulă, dovada morții, inclusiv a datei acesteia, se face cu *certificatul de deces* eliberat de organele abilitate de lege³. Acesta face *dovada decesului și a ultimului domiciliu*.

Emiterea certificatului de deces se face diferit, după cum decesul este constatat direct sau indirect:

a) atunci când decesul a fost constatat direct, certificatul de deces se emite în baza *certificatului medical*, constatator al decesului;

b) atunci când decesul nu poate fi constatat în mod direct (prin examinarea cadavrului uman), certificatul de deces se completează

¹ Aspecte ale deschiderii procedurii succesorale (notariale și judiciare) vor fi prezentate în partea a VI-a a lucrării.

² Potrivit art. 33 alin. 1 și 2 din Legea nr. 119/1996 privind actele de stare civilă, declararea decesului se face *în termen de 3 zile de la data încetării din viață* a persoanei, iar când decesul se datorează unei sinucideri, unui accident sau altor cauze violente, precum și în cazul găsirii unui cadavru, declararea se face *în termen de 48 de ore*, socotit din momentul decesului sau al găsirii cadavrului.

³ Potrivit art. 32 alin. 1 din Legea nr. 119/1996 privind actele de stare civilă, *întocmirea actului de deces* se face la serviciul public comunitar local de evidență a persoanelor sau, după caz, de ofițerul de stare civilă din cadrul primăriei unității administrativ-teritoriale în a cărei rază s-a produs decesul, pe baza certificatului medical constatator al decesului și a declarației verbale făcute de membrii familiei celui decedat.

pe baza *hotărârii judecătorești* declarative de moarte¹, rămasă definitivă, care cuprinde și data stabilită de instanță ca fiind aceea a morții (art. 49 alin. 1 C. civ.).

Persoana dispărută, despre care „există indicii că a încetat din viață, poate fi declarată moartă prin hotărâre judecătorească, *dacă au trecut cel puțin 2 ani* de la data primirii ultimelor informații sau indicii din care rezultă că era în viață” (s.n.)².

Ca *excepție*, potrivit art. 50 C. civ., dispărutul „în împrejurări deosebite” (cum sunt inundațiile, cutremurul, catastrofa de cale ferată ori aeriană, naufragiul, în cursul unor fapte de război sau într-o altă împrejurare asemănătoare), ce presupune decesul, *poate fi declarat mort, dacă au trecut cel puțin 6 luni* de la data împrejurării în care a avut loc dispariția (s.n.).

Tot ca *excepție* (de la termenul de 2 ani și de la cel de 6 luni), atunci „când este sigur că decesul s-a produs”, deși cadavrul nu poate fi găsit sau identificat, moartea poate fi declarată prin hotărâre judecătorească, „fără a se aștepta împlinirea vreunui termen de la dispariție” (s.n., art. 50 alin. 3 C. civ.).

Cel declarat mort este socotit că a încetat din viață la data pe care hotărârea definitivă a stabilit-o *ca fiind aceea a morții*.

Dacă hotărârea judecătorească nu arată și ora morții, se socotește că cel declarat mort a încetat din viață în *ultima oră a zilei* stabilite ca fiind aceea a morții (art. 52 alin. 1 C. civ.)³. Data decesului astfel stabilit nu trebuie confundată cu data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești (care, cel puțin practic, este posterioară).

¹ Potrivit art. 2574 C. civ., în conflictele de legi, declararea judecătorească a morții, stabilirea decesului și a datei prezumate a morții, precum și prezumția că cel dispărut este în viață sunt *cârmuite de ultima lege națională* a persoanei dispărute. Dacă această lege nu poate fi identificată, se aplică legea română.

² Dacă data primirii ultimelor informații sau indicii despre cel dispărut nu se poate stabili cu exactitate, termenul de doi ani „se socotește de la sfârșitul lunii în care s-au primit ultimele informații sau indicii, iar în cazul în care nu se poate stabili nici luna, de la sfârșitul anului calendaristic” (art. 49 alin. 2 C. civ.).

³ Potrivit art. 34 din Legea nr. 119/1996, în cazul în care se declară decesul unui copil născut viu, care a încetat din viață fără ca declararea nașterii să fi fost făcută în termenele prevăzute de lege, ofițerul de stare civilă va întocmi mai întâi actul de naștere și apoi pe cel de deces.

Deoarece moartea este un *fact material*, dovada ei se poate face *prin orice mijloace de probă* admise de lege¹.

Persoanele interesate de moștenire pot proba nu numai ziua morții ci, dacă este cazul, chiar „clipa morții” (ora sau minutul). Acestea au importanță practică numai în cazul în care două sau mai multe persoane au decedat la aceeași dată, fără a se putea stabili dacă una a supraviețuit alteia².

Exemplu. Într-un accident de auto, au decedat soțul, soția și cei doi copii ai acestora. În acest caz, sora soției poate dovedi prin orice mijloc de probă că sora sa (soția implicată în accident) a supraviețuit celorlalți, decedând în drum spre spital (caz în care, aceasta, în calitate de soție supraviețuitoare, îi va moșteni pe soțul său și pe copiii lor, în avantajul surorii sale). În caz contrar, se va aplica prezumția morții concomitente, având ca rezultat lipsa capacității succesoriale, ceea ce va însemna că fiecare defunct va fi moștenit de proprii succesori (de exemplu, soțul va fi moștenit de frații săi, iar soția va fi moștenită de sora sa).

În cazul în care, după declararea judecătorească a morții, se descoperă certificatul de deces al celui declarat mort, orice persoană interesată poate cere anularea hotărârii și reconsiderarea datei decesului (art. 55 C. civ.)³.

¹ A se vedea A.N. Gheorghe, *op. cit.*, p. 9. Potrivit art. 35 alin. 1 din lege, *certificatul medical* constatator al decesului, în care se consemnează cauza decesului, se întocmește și se semnează de către medic sau, în lipsa acestuia, de către un cadru medical sanitar care a făcut constatarea.

² Potrivit art. 37 alin. 1 din Legea nr. 119/1996, întocmirea *actului de deces* privind un cadavru găsit se face la *serviciul public comunitar local* de evidență a persoanelor sau, după caz, de ofițerul de stare civilă din cadrul primăriei unității administrativ-teritoriale în a cărei rază a fost găsit.

³ Cererea de constatare a nulității hotărârii declarative de moarte (în cazul în care persoana este în viață), se face la instanța care a pronunțat hotărârea. Tot astfel se va proceda când se prezintă certificatul de stare civilă prin care se constată decesul celui declarat mort; a se vedea V. Ciobanu, T.C. Briciu, C.C. Dinu, *Drept procesual civil. Drept execuțional civil. Arbitraj. Drept notarial*, Ed. Național, București, 2013, p. 432.

§ 2. Importanța datei deschiderii moștenirii

Stabilirea momentului exact al deschiderii moștenirii prezintă importanță juridică deosebită, astfel:

a) în funcție de acest moment se determină *sfera persoanelor chemate la moștenire* (fie în temeiul legii, fie în baza unui testament);

b) este momentul de la care începe să curgă termenul de opțiune succesorală de un an (și până la care *retroactivează acceptarea sau renunțarea la moștenire*);

c) momentul marchează *începerea stării de indiviziune* între comoștenitori;

d) din acest moment, *se pot încheia acte juridice* cu privire la moștenirea respectivă (știut fiind că, în principiu, actele asupra unei moșteniri nedeschise sunt nule absolut – 956 C. civ.)¹;

e) este momentul în funcție de care se stabilește *compunerea și valoarea* masei succesoriale;

f) având în vedere principiul neretroactivității legii, este momentul în care se va stabili *legea care va cărmui devoluțiunea moștenirii*, în cazul conflictului în timp al unor legi succesoriale succesive².

De precizat că *actele juridice întocmite ulterior* deschiderii moștenirii sunt guvernate de legea în vigoare la data întocmirii lor, în virtutea principiului *aplicării imediate a legii noi* (de exemplu, acceptarea sau renunțarea la moștenire ori partajul între moștenitori etc.)³.

¹ Inclusiv partajul voluntar, care nu poate fi făcut înainte de deschiderea succesiunii; a se vedea C. Toader, *Împărțeala moștenirii*, în C. Toader, L. Stănculescu, R. Popescu, V. Stoica, *Moștenirea testamentară. Transmisiunea și împărțeala moștenirii*, Ed. Actami, București, 1996, p. 161.

² Potrivit art. 91 din Legea nr. 71/2011, moștenirile deschise înainte de intrarea în vigoare a Codului civil sunt supuse legii în vigoare la data deschiderii moștenirii.

³ Pentru comparație cu doctrina europeană, a se vedea P. Delnoy, *Les liberalites et les successions*, Larcier, Paris, 2016, p. 107 și p. 338.

Secțiunea a II-a. Locul deschiderii moștenirii

§ 1. Noțiunea de loc al deschiderii moștenirii

Moștenirea se deschide la *ultimul domiciliu al defunctului*, indiferent dacă acesta corespunde sau nu cu locul decesului (art. 954 alin. 2 C. civ.).

Stabilirea ca loc al deschiderii moștenirii a ultimului domiciliu al defunctului are la bază *prezumția* că în acest loc *se vor rezolva mai ușor problemele* puse de deschiderea moștenirii (întrucât aici pot fi obținute date cu privire la moștenitori și patrimoniul defunctului)¹.

Potrivit legii, domiciliul persoanei fizice (în viață) este acolo unde aceasta „declară că își are *locuința principală*” (art. 87 C. civ.).

Doctrinar, noțiunea de locuință trebuie înțeleasă ca „element de identificare a persoanei fizice, interesând așadar, nu atât locuința statornică și principală, cât adresa unde persoana *locuiește efectiv*” (s.n.)².

În *practică*, dovada ultimului domiciliu se poate face cu mențiunile cuprinse în: cartea de identitate, certificatul de deces și/sau hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă³.

Identificarea domiciliului este mai dificilă atunci când defunctul a avut mai multe locuințe.

Exemplu. Defunctul avea adresa din cartea de identitate în București, soția și doi copii minori în Brașov, era angajat în portul Constanța și a decedat în Timișoara (deținând în fiecare localitate câte un apartament). În acest caz, locul deschiderii procedurii succesoriale este, în principiu, în București (acolo unde defunctul și-a declarat domiciliul la emiterea cărții de identitate).

Domiciliul nu se confundă cu reședința (care este *locuința secundară*)⁴.

¹ A se vedea A.E. Săvescu, M. Cioroabă, R. Nițoiu, *Practica avocațială*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 656 și urm.

² A se vedea I.C.C.J., s. I civ., dec. nr. 32/2014.

³ Din prisma notarului public, dovada ultimului domiciliu „se face numai cu certificatul de deces”; a se vedea D. Negrilă, *op. cit.* (2015), p. 56.

⁴ A se vedea A.N. Gheorghe, *op. cit.*, p. 13.

Când domiciliul defunctului nu este însă cunoscut, reședința va fi considerată domiciliu (art. 90 alin. 1 C. civ.)¹.

Domiciliul minorului (care nu a dobândit capacitate deplină de exercițiu) este *la părinții săi* sau la acela dintre părinți la care locuiește în mod statornic (art. 92 alin. 1 C. civ.).

Domiciliul persoanei puse sub interdicție este la *reprezentantul legal* (domiciliu legal – art. 92 alin. 4 C. civ.).

De precizat că domiciliul persoanei puse sub curatelă (art. 94 C. civ.), domiciliul la curatorul special (art. 95 C. civ.), domiciliul profesional (art. 96 C. civ.) și domiciliul ales (art. 97 C. civ.) *nu au* „nicio influență asupra locului de deschidere a moștenirii”².

Apreciem că dispozițiile enunțate nu au caracter *limitativ* și, în consecință, atunci când există dubii asupra mențiunilor inserate, dovada ultimului domiciliu poate fi făcută *și prin alte mijloace de probă*³.

§ 2. Importanța practică a locului deschiderii moștenirii

Stabilirea locului deschiderii succesiunii are importanță pentru determinarea organelor competente teritorial să rezolve diferitele probleme juridice legate de moștenire. Se conturează, astfel, următoarele competențe:

a). Secretarul consiliului local al localității în raza căreia *se aflau bunurile principale* ale defunctului poate sesiza camera notarilor publici, pentru deschiderea procedurii succesorale (art. 117¹ din Legea nr. 215/2001);

¹ În raporturile de drept internațional privat, se folosește sintagma „reședința obișnuită”. În acest context, moștenirea este supusă *legii statului* pe teritoriul căruia defunctul a avut, la data morții, *reședința obișnuită* (art. 2633 C. civ.).

² A se vedea Fr. Deak, *op. cit.*, p. 35-36.

³ În doctrină s-a opinat că mențiunea din cartea de identitate cu privire la domiciliu are *numai efect de evidență a persoanei*; a se vedea C.T. Ungureanu, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 316. Tot astfel, s-a susținut că ultimul domiciliu este locul unde defunctul a locuit *în fapt*, pentru că acolo se află principalele sale afaceri, și *nu cel menționat în cartea de identitate*; a se vedea D. Văduva, *Moștenirea legală. Liberalitățile*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 19-20.

b). Procedura succesorală necontencioasă, reglementată de Legea nr. 36/1995, este de competența notarului public din biroul notarial situat în *circumscripția teritorială a judecătoriei* în care defunctul a avut ultimul domiciliu (art. 15 lit. a din lege).

Ca *excepție*, în cazul moștenirilor succesive (retransmiterea dreptului de opțiune sau în cazul comorienților), moștenitorii pot alege competența oricăruia dintre birourile notariale din circumscripția teritorială a judecătoriei în care a avut domiciliul *cel din urmă autor* (art. 15 lit. b din lege)¹.

c). Dacă ultimul domiciliu al defunctului *nu este cunoscut* (de exemplu, defunctul a fost nomad) moștenirea se deschide la locul din țară aflat în circumscripția *notarului public cel dintâi sesizat*, cu condiția ca în această circumscripție să existe *cel puțin un bun imobil* al celui care lasă moștenirea².

Când *nu există bunuri imobile*, locul deschiderii moștenirii este (tot) în circumscripția notarului public *cel dintâi sesizat*, cu condiția ca în această circumscripție să se afle *bunuri mobile* ale celui ce lasă moștenirea.

Atunci când în patrimoniul succesoral *nu există bunuri situate în România*, locul deschiderii moștenirii este, de asemenea, în circumscripția notarului public cel dintâi sesizat (art. 954 alin. 3 C. civ.)³.

d). Instanța competentă a judeca acțiunile privitoare la moștenire se determină tot în funcție de locul deschiderii acesteia (chiar dacă în masa succesorală se găsesc imobile aflate în circumscripția altei instanțe – art. 118 alin. 1 C. proc. civ.).

¹ Potrivit art. 15 lit. d din Legea nr. 36/1995, eliberarea duplicatelor și îndreptarea erorilor materiale sau completarea omisiunilor vădite se face de notarul public în a cărui arhivă se află originalul acestora.

² Când domiciliul reclamantului nu este în România, ci în străinătate, nu se poate stabili care anume tribunal de pe teritoriul României este îndreptățit să soluționeze litigiul și, deci, *competența teritorială aparține Tribunalului București*; a se vedea I.C.C.J., s. a II-a civ., dec. nr. 3442/2012.

³ De precizat că dispozițiile art. 954 C. civ., referitoare la locul deschiderii moștenirii, se aplică *numai* procedurilor succesoriale notariale sau judiciare începute după intrarea în vigoare a Codului civil (art. 92 din Legea nr. 71/2011).

Instanța judecătorească a ultimului domiciliu al defunctului este exclusiv *competentă să judece*:

- cererile privitoare la *validitatea* sau *executarea* dispozițiilor testamentare;

- cererile privitoare *la moștenire*, precum și cele privitoare la pretențiile reciproce ale moștenitorilor (petiția de ereditate, acțiunea în reducere, acțiunea de partaj succesoral etc.);

- cererile legatarilor sau ale creditorilor defunctului împotriva vreunui dintre *moștenitori* sau *împotriva executorului testamentar*;

- cererile privitoare la *anularea* certificatului de moștenitor eliberat de notarul public (art. 118 alin. 1 din Legea nr. 36/1995).

Precizăm că *acțiunile reale imobiliare fără legătură cu problemele successorale* (de exemplu, revendicarea unui bun care face obiectul unui legat cu titlu particular) sunt de competența instanței în circumscripția căreia se *află imobilul* (art. 117 alin. 1 C. proc. civ.).